STRINDBERG OCH HISTORIEDRAMATIKEN

Om de olika drivkrafterna över tid

BJÖRN SUNDBERG (†)

JAG VILL HÄR skissera tre infallsvinklar på Strindberg och »det historiska«. Den första gäller Strindbergs strävan att etablera sig som författare. Den andra gäller receptionen av hans historiska dramer, som kan ses som en del i oscillerandet mellan positionen som arbetarklassens sångare och ställningen som den av borgerligheten hyllade nationalskalden. Den tredje rör försöket att med hjälp av historiesynen skapa reda i »den stora oredan«.

I 1800-talets teateroffentlighet fanns en distinkt uppfattning om genrernas hierarki: historiedramat tillerkändes en särställning, och genom att försöka sig på en bana som historiedramatiker kunde man vinna erkännande och status som författare. Ibsen debuterade 1850 med det antikinfluerade dramat *Catilina*; fler historiedramer följde, bland andra de nationella pjäserna *Hærmændene på Helgoland* och *Kongsemnerne* (1864), som jag ska återkomma till.

Strindbergs första bidrag till historiedramatiken får väl sägas vara tämligen mediokra: *Hermione* (1870) och *Den fredlöse* (1871). *Mäster Olof* (1872) var ett storverk, även om samtiden inte först insåg det trots Strindbergs omarbetningar. Först 1881 gav Nya teatern Prosaversionen; Dramaten gav Versupplagan 1890, och samma version användes 1908, då det nya Dramatenhuset invigdes med speciellt inbjuden festpublik på plats, inklusive Gustav V – *Mäster Olof* hade tillerkänts rang och värdighet som nationaldrama. Det tog tid, men mödan lönade sig.

Det andra perspektivet: Strindberg som arbetarklassens författare, men också som den av borgerligheten hyllade nationalskalden. Angreppet på Sven Hedin och Verner von Heidenstam och hela Strindbergsfejden, arbetarhyllningen vid Strindbergs 60-årsdag, arbetarrörelsens uppslutning vid Strindbergs begravning och så vidare. Allt knyter banden samman mellan Strindberg och arbetarrörelsen.

Men det som Claes Rosenqvist kallat »hem till historien« efter utlandsåren,[1] det vill säga skådespel som *Folkungasagan*, *Gustaf Vasa* och hela den långa raden av nationell historiedramatik, hör också till bilden av Strindberg i den dåtida offentligheten. Vi har också exempel på att Strindberg lät sig läsas från höger: När fjärde delen av *Tjänstekvinnans son* (1909) kom ut kunde man läsa i *Sveriges väl. Nationaldemokratiskt veckoblad. Organ för Sveriges icke-socialistiska ungdom*, under rubriken »August Strindberg kriticerar en socialistisk hufvudlära«, att Strindberg bland annat demonstrerat »håltomheten i den socialistiska frasen om att kapital är stöld från arbetarne«.[2] Och när *Siste riddaren* gavs på Dramaten 1909 skrev Teodor Holmberg, redaktör för *Sveriges väl* (tillika en av Sverigedemokraternas mest ruttna rötter):

> På ett vackrare sätt kunde ej August Strindberg fira sin 60-årsdag än genom att skänka Sveriges folk detta genomnationella skådespel. [...] Här se vi Gustaf Eriksson Vasa, framtidsmannen – en briljant teckning af honom som den unge hjälten med det skarpa ögat för livets realiteter och det äktsvenska tänkesättet. [...] En öfverdådig gestalt är den järnhårde, hatförgiftade riksförrädaren ärkebisp Gustaf Trolle. Skådespelet är fullt av lif, gripande scener, drabbande repliker. Och det ger oss en stark förnimmelse af de makter, som sletos om det svenska folkets själ: det nationella sinnelaget och det unionella förräderiet i sitt följe. Det är ett skådespel, som bör föredragas i alla skolor, som vilja väcka och värma svenskandan.«[3]

1 Rosenqvist 1984, passim.
2 *Sveriges väl,* 1909, nr 52, s. 479.
3 Holmberg 1909, s. 63.

Ändå, när man betänker begravningen, inramad av vänsterns överväldigande hyllning: Hade Strindberg inte ändå för gott omfamnats av det radikala lägret? Men perspektivet förskjuts om man också tar hänsyn till vad som sker direkt *efter* Strindbergs död – och med hans på dödsbädden givna sanktion: festföreställningen i juni av *Gustaf Adolf* på Djurgårdscirkus. Det storslagna framförandet, med hjältekonungen till häst och ett myller av uniformer, gavs en konservativ-nationalistisk karaktär – och med kungalogen symptomatiskt välbesatt. Det synes vara som Claes Rosenqvist formulerat saken – Strindberg oscillerade mellan positionen som arbetarklassens sångare och ställningen som den av borgerligheten hyllade nationalskalden.

På ett av omslagsarken till *Ockulta dagboken* har Strindberg citerat *Talmud*: »Om du vill lära känna det osynliga, så iakttag med öppen blick det Synliga.«[4] Jag menar att de orden kan ses som en »kodnyckel« då Strindberg brottas med att förstå »den stora oredan«, oavsett om det gäller språken, växterna, naturen, kemin eller historien. Grundläggande för att bringa reda i historiens förlopp är »Världshistoriens mystik«, ursprungligen en artikelserie i *Svenska Dagbladet* 1903. Nyckelpassagen lyder:

> Med ett ord, de dödlige handlade omedvetet och utan kunskap om målet, men en medveten vilja begagnade alla stridiga krafter [...]. Att människorna icke veta vad de göra är deras ursäkt, men detta skulle även lära dem inse att de äro redskap i någons hand, vars avsikter de icke kunna förstå, men vilken ser på deras bästa.[5]

Hos Ibsen möter en liknande föreställning; i *Kongsemnerne*, som jag nämnde tidigare: Skule jarl tror sig kunna styra händelseförloppet fram till kungavärdigheten för egen del. Men det är Håkon som är den utkorade. Det är han som är Guds jordiska redskap i den himmelska planen för Norges land och folk. Och i *Siste riddaren* vänds Sten Stures

4 Strindberg, SV 59:1 [titelbladet].
5 Strindberg, SV 71:54.

segrar inledningsvis till nederlag, död och Kristian Tyranns blodbad. Stures nederlag banar dock väg för Gustav Vasa – så var Guds plan – och i fortsättningsdramat *Riksföreståndaren* får vi följa Kung Gösta till makt och härlighet och till Sveriges rike som fri nation.

Här skulle jag naturligtvis ha en tjusig slutkadens – men det har jag inte, möjligen kan man läsa Jägarns slutord i *Stora landsvägen* som en kommentar till identitetssökande, rollspel och positioneringar i Strindbergs författarskap:[6]

> O Evige! jag släpper ej din hand,
> Din hårda hand, förrn Du välsignat!
> Välsigna mig, din mänsklighet,
> Som lider, lider av din livsens gåva!
> Mig först, som lidit mest –
> Som lidit mest av smärtan
> Att icke kunna vara den jag ville![7]

---

6 Man kan också erinra om fotografierna från Gersau 1886, där Strindberg poserar framför kameran i olika positioner: vid skrivbordet under författandets olika faser, som trädgårdsmästare, som musikant, som kampberedd slagskämpe, i elegant aftonklädsel och i anarkistliknande mundering. Man kan även betänka hans ord i ett brev till Emil Schering i mars 1900: »Dankbar; aber kein Erzieher bin ich! nur ein Dichter der sein Pilgerfart durch alle Stationen Menschlicher Entwickelung lebe um Menschen schildern zu können! Emperimentire mit Standtpunkte und Anschaungen; Laborator und Experiment-objekt auf demselben Mal. Nichts weiter!« (Strindberg, Brev 13, s. 262).
7 Strindberg, SV 62:210f.

REFERENSER

Holmberg, Teodor 1909. Anmälan av *Siste riddaren*, *Sveriges väl*, nr 7/1909.

Rosenqvist, Claes 1984. *Hem till historien. August Strindberg, sekelskiftet och »Gustaf Adolf«*, Umeå studies in the humanities, doktorsavhandling, Umeå: Umeå universitet.

Strindberg, August 1972. *August Strindbergs brev 13*, red. Torsten Eklund, Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Strindberg, August 1992. Samlade verk 62, *Abu Cassems tofflor, Stora landsvägen*, red. Gunnar Ollén, Stockholm: Norstedt.

Strindberg, August 2004. Samlade verk 71, red. och komm. James Spens, Stockholm: Norstedt.

Strindberg, August 2012. Samlade verk 59:1, *Ockulta dagboken 1*, red. och komm. Karin Petherick & Göran Stockenström, Stockholm: Norstedt.

Sveriges väl, nr 52/1909, osign. art.